

61 שנות הפקרה מושגחת – פענוח צופן מדיניות הממסד הישראלי כלפי אזרחי המדינה הערבים

יאיר בוימל

**61 years of supervised abandonment – deciphering the code of the
Israeli establishment's policy towards its Arab citizens**

Yair Bäuml

הקדמה: מטרת הפרק וחלקיו

הפרק מתאר את קווי המדיניות הממסדית הישראלית האתנוקרטית כלפי הערבים בישראל מאז הקמתה ועד היום ומציע פרשנות החושפת את הצופן המעגלי עליה נשענת אותה מדיניות. הטענה המרכזית של הפרק היא כי מדובר במדיניות מודעת ומושכלת בעלת שלושה מרכיבים מרכזיים, שאפיונם המרכזי הוא "ההפקרה המושגחת". הראשון הוא מרכיב הפקרה אשר בא לידי ביטוי באמצעות אפליית האזרחים הערבים והדרתם דה-פקטו מכל מעגלי החברה הישראלית ורבדיה, זאת לאחר הכלתם, דה-יורה, במסגרת האזרחות הפורמאלית הישראלית. המרכיב השני הוא מדיניות של פיקוח והשגחה שמטרתה למנוע את התדרדרות מדיניות ההפקרה להפקרות אזרחית (למשל: מרי אזרחי מאורגן או פעולות אזרחיות אלימות ספורדיות). המרכיב השלישי הוא מרכיב התגובה השלטונית האלימה המגיעה לעיתים להרג אזרחים, בה עושה הממסד שימוש לעת כשל בהשגחה ולשם חיזוק יתר של ההדרה והאפליה.

הממסד הישראלי לגופו, המטפל באזרחים הערבים, מודע למדיניותו ולתוצאותיה, אך הוא לא מתכנן ולא שוקל לשנותה, הגם שהיא גורמת להתנגדות אזרחית, לאלימות, להרעה דרמטית של יחסי יהודים ערבים ולסיון של ממש על מה שקרוי עדיין "הדמוקרטיה הישראלית". יתרה מכך, הפרק טוען כי ממסד זה שוקל, לעת קרות אירועי התנגדות אזרחית למדיניותו, להחריף את פעולות השיטור, הפיקוח וההשגחה על האזרחים הערבים ואף להפעיל אלימות קשה, לשם דיכוי ההתנגדות.

החלק הראשון בפרק יתאר, בקצרה רבה, את מיקומם הסוציו-אקונומי והפוליטי של האזרחים הערבים בישראל.

החלק השני יסקור את העקרונות ההיסטוריים והעכשוויים של המדיניות הממסדית הישראלית כלפי האזרחים הערבים אשר יצרה בעבר ומשמרת בהווה את הדרת הערבים מהחברה הישראלית.

החלק השלישי יתאר, על סמך דו"ח ועדת החקירה הממלכתית לאירועי אוקטובר 2000 (דו"ח ועדת אור) את המדיניות הישראלית כגורם מרכזי שהוביל לאירועים, את עובדת היותה של מדיניות זאת מודעת וגלויה ואת בחירת הממסד, לגופיו, במדיניות זאת ובהשלכותיה האפשריות, טרם קרות האירועים.

החלק הרביעי יתמקד בתיאור ההתפתחויות ביחסי המדינה והאזרחים הערבים בשנים 2000 – 2008 ובהסלמה שחלה בהם, למרות אירועי אוקטובר 2000 ואזהרות ועדת אור.

החלק החמישי יציג את בחירתו המודעת וההכרתית של הממסד, תוך הצגה קצרה של מספר דוגמאות, באלטרנטיבת מדיניות ההפקרה המושגחת, וישער, על סמך העבר והווה, מהן תוכניות הממסד לעת קרות אירועים בהם מערך ההשגחה על ההפקרה יקרוס.

מיקומם הסוציו אקונומי והפוליטי של האזרחים הערבים בישראל.

בחודש ינואר 2007 פרסם "המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי" מחקר "אודות המצב החברתי כלכלי של המיעוט הערבי בישראל" (סוויד וחורי 2007). המחקר בוצע על מנת לספק מענה לשתי שאלות עיקריות: עד כמה רחב הפער בין האוכלוסייה הערבית ליהודית בישראל, ומהו המצב הכלכלי-חברתי האמיתי של הציבור הערבי ביחס לשאר מדינות העולם, לרבות מדינות ערב? עורכי המחקר השתמשו ב"מדד ההתפתחות האנושית" (HDI - מדד הנמדד על פי קריטריונים של רמת חינוך, מצב בריאותי ותל"ג לנפש) כפי שנקבע על ידי האו"ם, ובדקו באמצעותו את מצב הערבים בישראל, ביחס לשאר מדינות העולם. הממצא המרכזי של המחקר הוא כי בשנת 2002, היה הציבור הערבי בישראל ממוקם במקום ה-66 ב"מדד ההתפתחות האנושית" מתוך 177 מדינות. מיקום זה נמצא 44 מקומות מתחת למיקום של כלל מדינת ישראל (יהודים וערבים) הנמצאת במקום 22. ובמילים אחרות: על פי מדד ההתפתחות האנושי, המגדיר את הספרה (1) כמצב האופטימאלי, נמצא הציבור הערבי בישראל במצב 0.77, כמו בלוב, בעוד שכלל הציבור בארץ, נמצא במצב של 0.9.

נתונים כלכליים אחרים בסקר מגלים כי 90% מקרב האזרחים הערבים בישראל חיים ביישובים המדורגים, על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשלושת האשכולות הנמוכים של הרשויות המקומיות, לעומת 7% בלבד מקרב האזרחים היהודים. בנוסף לכך, רק 1% מהערבים חי ביישובים המדורגים בחמשת האשכולות העליונים של הרשויות, לעומת 76% מהיהודים, הממוקמים באשכולות אלה.

ממצאיו של סוויד וחורי העולים בקנה אחד עם ממצאי עמותת סיכוי (דיכטר 2004 : 43, 46), ומופיעים בצורה דומה גם בדו"ח הוועדה הפרלמנטרית לבדיקת העוני בישראל שמצא, בשנת 2002 כי הערבים הישראלים מופלים לרעה, בין השאר, גם בתחומי התעסוקה והחינוך. (הלר 2002).

מצב ייצוגם הפוליטי של הערבים נמצא במקום שולי דומה. מדינת ישראל לא מכירה בחוק בקיומו הקולקטיבי של מיעוט לאומי או אזרחי ערבי, מפלגותיהם מעולם לא השתתפו בקואליציה הממשלתית והמדינה לא מכירה בארגוניהם כבארגונים מייצגים סטטוטוריים.

עיצוב המגזר הערבי על ידי הממסד הציוני והישראלי

דפוס ההתייחסות של המפעל הציוני לפלסטינים התעצב למן ימיה הראשונים של הציונות. עמודי התווך של דפוס זה היו הבדלנות, ההתנשאות התרבותית ותפיסת הערבים כזרים בארץ (בארי 1985; גורני 1979; שמעוני תשס"ג). ויודגש: בהעתקת מאפייני תרבות חומרית מזרחיים מ הערבים, על ידי חלק קטן מהעולים, אין לראות הכלה של הילידים אלא רק רצון ציוני - לאומי - רומנטי לניכוס תרבותם החומרית של הערבים תוך הדרתם והגדרתם כ"זרים". עם ראשית התגובות האלימות הפלסטיניות למפעל הציוני, התווסף ליחסים הציונים - פלסטינים גם המאפיין המיליטריסטי האלים והגדרתם של הפלסטינים, עד עצם היום הזה כקולקטיב ואויב אלים ומסוכן.

על יסוד התגבשות הערכים והתפיסות הללו, הלכו והתעצבו, בשנים 1882 - 1948 שני היסודות הפרקטיים של המפעל הציוני. הראשון הוא הקמת מוסדותיו הקולקטיביים והקדם-מדינתיים של הבית הלאומי היהו די ("המדינה שבדרך") בתחומים כמו התיישבות, כלכלה (תעשייה, חרושת, חקלאות, תובלה, אספקת מים ועוד), תרבות, חינוך, בריאות, שיכון וכל שאר תחומי החיים בבידול, בהפרדה ובריחוק מהערבים. היסוד הפרקטי השני, שתמך בראשון, היה היסוד הביטחוני שהפך חלק מכריע מהפרקטיקה האזרחית הציונית, להיבטיה השונים, לפעולה ביטחונית - צבאית.

גם הקול העיקרי שנשמע מהמחנה הפלסטיני היה קול הבדלנות שקרא לזכות פוליטית פלסטינית בלעדית על הארץ. קולות אחרים שנשמעו ממחנה זה ואשר קראו לחיים בצוותא, גם אם מאונס, עם הציונים, דוכאו במלחמת אחים רצחנית, בה גברו הקולות הבדלניים (כהן 2004; פורת 1978; אוחנה 1989).

שיאו של המפגש המנוכר והצבאי, שנשען, הדדית, על תפיסות בדלניות ובלעדיות, היה במלחמת 1948, בו נחלו הציונים ניצחון מוחץ. במהלך המלחמה השתלטו היהודים על 72% משטח ארץ ישראל המנדטורית, הביאו ליציאתם של 82% מהפלסטינים מאותו שטח והקימו

בו את המדינה היהודית - מדינת ישראל "בגבולות הקו הירוק". הפלסטינים שנותרו בתוך המדינה היהודית ושנקראו מעתה "ערביי ישראל", הפכו למיעוט מובס שמנה 15% מכלל האוכלוסייה הישראלית. אחוז זה ירד מעט בראשית שנות ה-50 אך עלה שוב במהלך השנים. כיום הוא מונה (ללא ערביי מז' ירושלים) 17%.

בעיני היהודים, המשיך מיעוט לא רצוי זה להיות חלק מהאויב הערבי, נגדו נלחמת מדינת ישראל, מיומה הראשון.

לאור מטרותיה המובהקות של התנועה הציונית וכהמשך להיסטוריה של היחסים בין הפלסטינים ליהודים בארץ ישראל עד 1949, כוננה מדינת ישראל, מיד עם הקמתה, מבנה שלטוני אתנוקרטי אשר השכיל לקדם עד מאוד את האוכלוסיה היהודית ובמקביל לדכא, להאט ואף למנוע התפתחות דומה של המיעוט הערבי. יפתחאל וקדר קבעו כי "אתנוקרטיה היא סוג מובחן של משטר [...] המקדם את מטרותיו המרחביות, הכלכליות, הפוליטיות והתרבותיות של הלאום האתני הדומיננטי. במדינה האתנוקרטית, השייך האתני, ולא האזרחי, מהווה את המפתח המרכזי לחלוקת המשאבים ובכוח." (יפתחאל וקדר 2003).

השלטון הישראלי, מראשיתו ועד היום, הוא בעל יכולת משילות רבה. רשימת הישגיו בכל תחום היא ארוכה ומרשימה. את אותה יכולת משילות, מימש השלטון גם כלפי האזרחים הערבים. וכך, מצבם של הערבים בישראל וכל הוויית קיומם נובע מתוצאות מלחמת 1948 ומפעולות מכוונות בהן נקט הממסד הישראלי לדורותיו, באותה שנה ולאחריה, בבואו לעצב את "המגזר הערבי בישראל".

המדיניות המעשית של הממסד הישראלי הממלכתי, שהונחה כתשתית בתהליך עיצוב זה, היתה בנויה מעדכונה של תרכובת היסודות של בדלנות והתנשאות יחד עם מיליטריזם, שהתעצבה בתקופה שלפני 1948, תוך התאמתה לנסיבות החדשות של עצמאות ממלכתית, וזאת על ידי הוספת שני יסודות חדשים מעשיים נוספים.

היסוד החדש הראשון סתר את תרכובת היסודות שנוצקה עד 1948. מדובר בהענקת אזרחות ישראלית לערבים שנותרו בישראל. מדובר בצעד של הכלה דה-יורה, המנוגד לבדלנות ולהדרה שמשלו בכיפה עד 1948. הענקת האזרחות, שבאה, בין השאר, בשל רצונה של ישראל להתקבל לחבר המדינות המערביות הדמוקרטיות המודרניות בעולם, יצרה את סבך הדילמות והניגודים שנבעו מהסתירה בין רצונה של ישראל לקיים מדינה דמוקרטית מחד גיסא, לבין רצונה להדיר את האזרחים הערבים ממשאבי המדינה היהודית וממרקמיה השונים מאידך גיסא.

ואומנם, בניגוד ליסוד החדש הראשון, היסוד החדש השני השלים את היסודות הישנים שנוצקו לפני 1948. מדובר בהדרתם המעשית מהקולקטיב הפוליטי - ממלכתי - והאזרחי - ציבורי הישראלי שהלך והתעצב והדרתם ממשאבי המדינה הנתונים בידי אותו קולקטיב

וממסדו. הדרה זו התקבלה בקרב היהודים בטבעיות, בשל ראייתם את האזרחים הערבים כחלק מהעולם הערבי העוין, וכאזרחים אשר עלולים לדרוש את חלקם בעוגת המשאבים, אשר מופנים למטרות העל הציוניות, קרי: ביסוס המדינה היהודית במרחב הערבי, שמסביב לה.

הנה כי כן, היסודות המרכזיים של מדיניותו המעשית הייחודית של הממסד הישראלי שעיצבו ומעצבים את מקומם של הערבים בחברה הישראלית מראשית ימיה ועד עצם היום הזה ואשר מהווים את הביטוי המעשי לאתנוקרטיה הישראלית הם ההפקרה, ההדרה, האפליה והפיקוח הביטחוני. יסודות אלה הם הבסיס לעקרונות המעשיים של המדיניות הצומחים מהם. (ראה על כך גם את דו"ח ועדת אור, שער הראשון, פרק א', פסקאות 18, 19, 32 ואחרות. לנוסח המלא של הדו"ח ראה <http://www.nfc.co.il/Archive/0019-D-23721-00.html?tag=09-56-09>).

לצד עקרונות מדיניות שננטשו עם השנים, כמו: התקווה לטרנספר של הערבים (שהייתה קו המדיניות המרכזי בעשור הראשון) והערמת קשיים בתהליך ההתאזרחות, ישנם מספר עקרונות מדיניות שעוצבו בשנותיה הראשונות של המדינה והם מתקיימים עד היום. בין אלה ניתן למנות עקרונות כמו: הגדרת הערבים כסיכון בטחוני וכגייס חמישי; הפקעת אדמות הערבים והעברתן לשליטה יהודית ופיצול הרצף הדמוגרפי – גיאוגרפי הערבי על ידי הקמת יישובים יהודיים; אי גיוס לצה"ל; הדרה ואפליה באמצעות טיפול אדמיניסטרטיבי נפרד, שליטה בשוק התעסוקה ואי הכללת אזורי המגורים הערביים בתכניות פיתוח ארציות; טיפוח והעמקת הפילוג הפנים ערבי; אי חיקוק להכרה בערבים כמיעוט בעל זכויות קולקטיביות ומניעת היווצרותה של הנהגה ערבית; בידול והדרה מה מרחב הציבורי (תרבות, חינוך, משפט, תקשורת, סמלים לאומיים); קיפוח ואפליה כלכליים, הפקעת אמצעי הייצור מהערבים ומניעת היווצרותה של כלכלה ערבית (בוימל 2006; תשס"ט).

עקרונות המדיניות מיושמים על ידי גופי ממסד שונים. חלקם, כמו ועדת מפא"י לענייני ערבים, המחלקה הערבית בהסתדרות ובמפא"י והממשל הצבאי הוקמו בעשורים הראשונים במיוחד לצורך כך. גופים אחרים כמו משרדי הממשלה יישמו ומיישמים גם הם את אותה מדיניות ייחודית (בוימל 2007). גופי הממסד שהפכו עם השנים לחשובים ביותר הם הגופים הביטחוניים ובראשם השב"כ (כהן 2006). גוף בטחוני נוסף שמפקח על הערבים הוא משטרת ישראל, באמצעות אגף מיוחד בתוכה. מפעם לפעם, כמו למשל בחודש אפריל 2009 מתמנה שר מיוחד "לענייני מיעוטים" ובמספר משרדי ממשלה מכהנים יועצים מיוחדים לענייני ערבים. בנוסף לכל אלה מתקיימים גם גופי פיקוח מיוחדים שמפקחים על הבדואים בנגב.

נמצא אפוא כי במקביל להענקת האזרחות, שהיוותה הכלה דה-יורה של הערבים במסגרת האזרחות הישראלית, שסתרה את הערכים הבסיסיים עליהם הושתת היחס ההיסטורי לערבים, עד 1948, התבצעה מדיניות דה-פקטו, שאיינה את מרבית המשמעויות המעשיות של ההכלה המשפטית, ובעיקר את יכולתם של האזרחים הערבים לממש את האזרחות הישראלית כמנוף להנאה שוויונית ממשאבי המדינה וכבסיס למוביליות חברתית - כלכלית. מדיניות זו, בתוספת מרכיבי סוציאליזציה רבים, גלויים וסמויים, הגורמים לדמוניזציה של האזרח הערבי, קיבעו ב-61 השנים האחרונות, את דימויו של האזרח הערבי, בקרב האוכלוסייה היהודית לרבידה, כמשתייך לקיבוץ נבער, נחשל, מפולג ומאיים, שלא שייך לחברה הישראלית. ואומנם, ניתן לומר שאצל יהודי ישראלי "מן היישוב" המושג "ישראלים" לא כולל את האזרחים הערבים.

דו"ח ועדת אור - הקשר "הפקרה - השגחה - אלימות" והמודעות הממסדית כלפיו

ההוכחה הטובה ביותר לקיומה של מודעות ל מדיניות, המכונה כאן "מדיניות הפקרה המושגחת", מטעמו של הממסד הישראלי כלפי הערבים בישראל, והמודעות, בקרב אותו ממסד, לתוצאות שעלולות לנבוע ממנה, מוצגת בדו"ח ועדת אור, שהופק על ידי אותו ממסד עצמו. מדובר בדו"ח ועדת החקירה הממלכתית, שחקרה את הרבדים השונים של האירועים האלימים, שהתרחשו בארץ בימים הראשונים של חודש אוקטובר בשנת 2000 ואת סיבותיהם. באירועים אלה נהרגו מאש משטרת ישראל, בתחומי מדינת ישראל, 12 אזרחים ערבים ישראלים, תושב אחד מהשטחים הכבושים ואזרח ישראלי יהודי אחד.

להלן יובאו ציטוטים מתוך השער הראשון של הדו"ח (המורכב משישה שערים) שנקרא: **"לפני אירועי אוקטובר: רקע, גורמים, צפי האירועים ומוכנות המשטרה"**. ציטוטים אלה יציגו הוכחה לכך שהממסד הישראלי היה מודע לא רק לאופי מדיניות הפקרה שלו כלפי האזרחים הערבים, שהתבטאה בהדרתם ובאפלייתם העקביות, אלא גם לצורך להשגח, באמצעים ביטחוניים, על אזרחים אלה, כדי שההפקרה הממסדית לא תהפוך להפקרות אזרחית. הדו"ח קובע כי הסכנה שמדיניות השגחה זו תיכשל ("הכתובת על הקיר") הייתה ידועה למקבלי ההחלטות, טרם האירועים, ושהיא אכן כשלה. ואומנם, בסוף שער הראשון מתאר הדו"ח את הקשר בין מדיניות הממסד לבין האירועים האלימים של חודש אוקטובר 2000.

הדו"ח קבע כי הגמוניית הרוב היהודי בישראל "יוצרת בקרב המיעוט תחושות של קיפוח ומציאות של קיפוח, אשר עלולות להחמיר במרוצת הזמן. מאפיינים אלה תופסים גם לגבי

מצבו של המיעוט הערבי במדינת ישראל , אשר מבחינות רבות מופלה לרעה " (פרק א', פסקה 4).

הדו"ח קובע כי בקרב יהודים וערבים בישראל מתקיימת "תחושה של איום פוטנציאלי . תחושת האיום הביאה להפעלתה של מערכת פיקוח על המגזר הערבי . בשנותיה הראשונות של המדינה התגלמה מערכת זו בעיקר בממשל הצבאי , אולם גם לאחר ביטולו ב- 1966 נמשך הפיקוח, בשיטות גלויות או סמויות, באמצעות מנגנוני הביטחון" (פרק א', פסקה 9).

בפסקה 10 קובע הדו"ח כי בניגוד ל"קיומן הבולט של זכויות קיבוציות לרוב היהודי " הרי שהערבים לא נהנים מזכויות דומות ובפסקה 16 נקבע כי "חוסר השוויון בהקצאת משאבים [לאזרחים הערבים] הלך והפך משאלה כמותית לשאלה מהותית של סטטוס זכויות . הוא נעשה על כן לבעיה עמוקה ומשברית".

בפסקאות 20 – 25 מתאר הדו"ח הן את המצב הרצוי של שוויון אזרחי ואת האיסור על ההפליה, והן את האפשרות הלגיטימית ל חוסר שוויון "משיקולי ביטחון". בניגוד קיצוני למצב הרצוי מציג הדו"ח, בפסקה 19 את המצב המצוי . פסקה זו קובעת כי "אזרחי המדינה הערבים חיים במציאות שבה הם מופלים לרעה כערב ים. חוסר השוויון תועד במספר רב של סקרים ומחקרים מקצועיים , הוא אושר בפסקי דין ובהחלטות הממשלה וכן מצא את ביטויו בדו"חות מבקר המדינה ובמסמכים רשמיים אחרים".

את גולת הכותרת של החלק הראשון בדו"ח יש לראות בסעיף 21 שלו, שקבע, על סמך ציטוט ממקור אחר, כי:

השוויון מונח בבסיס הקיום החברתי [...] [השוויון הוא] מעמדי התווך של המשטר הדמוקרטי [...] השוויון הוא ערך יסוד לכל חברה דמוקרטית [...] הוא מבוסס על שיקולים של צדק והגינות [...] השוויון שומר על השלטון מפני הרירות. אכן, אין לך גורם הרסני יותר לחברה מאשר תחושת בניה ובנותיה , כי נוהגים בהם איפה ואיפה. תחושת חוסר השוויון היא מהקשה שבתחושות . [ההדגשות שלי, י.ב.] ... היא פוגעת בזהותו העצמית של האדם ... נכונים אנו לשאת בעול ובסבל ובמצוקה אם נדע כי גם זולתנו - השווה לנו - כמותנו ועימנו ; אך נתקומם ולא נשלים במקום בו יקבל זולתנו - השווה לנו - את שאנו לא נקבל.

בפסקאות 26 עד 32 מתייחס הדו"ח "להכרת הרשויות בקיום הפליה וקיפוח של המגזר הערבי". הדו"ח נוקב בשמם של אישים ומנגנוני פיקוח וההשגחה שהתריע ו כי "להמשך ההזנחה יהיה מחיר כבד ". הדו"ח קובע גם כי הממשלה ובתי המשפט היו מודעים לאפליית הערבים וכי הם הודו והכירו בקיפוחה של האוכלוסייה הערבית.

הדו"ח מייצר יחסי סיבה – תוצאה בין מדיניות האפליה וההפקרה בה נוקט הממסד , לבין ריבוי ההתנגשויות האלימות של המשטרה עם אזרחים ערבים, בעיקר בשנות ה-90. פסקה

139 בדו"ח, מתארת סקרים שנערכו בקרב הערבים, בשנות ה-90, בהם נמצא כי יותר ויותר מביניהם תומכים ביציאה להפגנות לא חוקיות נגד מדיניות הממסד. מסקרים אלה ניתן ללמוד כי הממסד הלך והבין כי אפשר ומדיניות ההשגחה המסורתית (פיקוח של השב"כ) לא תצליח עוד למנוע את גלישת ההפקרה, הנובעת ממדיניות האפליה, להפקרות. הדו"ח קובע כי הגורם המרכזי להתנגשויות (אך לא הבלעדי) הוא "הפקעת קרקעות והריסת בנייה לא חוקית" (פרק ראשון, פסקה 135). ואומנם, הבנייה הלא חוקית, ההזנחה הסביבתית והיעדר התשתיות אינן אלא התוצאה העיקרית של **מדיניות ההפקרה** המתבטאת בהפקעת הקרקעות, אי מתן אישורי בנייה ואי אישורי תוכניות מתאר ליישובים הערבים. **כדי שההפקרה ותוצאותיה לא תהפוך כנה להפקרות** מתבצעת **מדיניות השגחה** שוטפת (משטרה, שב"כ) והשגחה אלימה כמו הריסת מבנים שמביאה לבסוף להתנגשויות אלימות יותר ויותר של אזרחים ערבים עם כוחות המשטרה.

כבר בראשיתו קבע הדו"ח: "הוועדה סבורה כי קשר כזה [בין האפליה לאלימות] אומנם היה קיים וכי לתחושות הקיפוח והאפליה במגזר הערבי תפקיד מהותי בגורמים לא ירועי אוקטובר" (פסקה 32). בפסקה 137 נכתב: "משנה לשנה החריף העימות בין האזרחים הערבים לשוטרים. המשקעים המצטברים של העימותים מרובי- הנפגעים הגבירו את העוינות למשטרה. המנהיגים והתושבים טענו, כי הם רואים את השוטרים רק כשהם באים לכפות עליהם את מדיניות ההפליה והנישול, וכי לדידם השוטרים הפכו לקלגסי דיכוי".

לסיכום נושא התפתחות האפליה הממסדית נגד הערבים ולשימוש באלימות נגדם, לעת התנגדותם למדיניות זו, נביא כאן, במלואה, את פסקה 140 מהדו"ח:

קשה היה שלא להבחין כי לרובי ההתנגשויות היתה השפעה מצטברת. מאירוע לאירוע הלכו ונשחקו העכבות נגד התפרעויות, ירד סף ההתנגדות להפרת החוק והשימוש באלימות כמעט הפך לנורמה. הדינימיקה הזו, אשר ניזונה מרגשי התסכול והכעס בשל התמשכות ההפליה והקיפוח [המתוארת בחלקיו הקודמים של חלק זה, פסקה 18 ואילך], לא נעלמה מן העין. התרחישים של האירועים, אשר שבו ונשנו כמעט בדרך של שגרה, כבר היו מוכרים ותוצאותיהם צפויות מראש. אפשר היה לראות, כי אם לא ייעשה דבר לבלום את ההידרדרות הזאת, יביאו תהליכי התאוצה וההסלמה במוקדם או במאוחר לאסון. **הכתובת היתה על הקיר** [ההדגשה שלי, י.ב].

ההתפתחויות ביחסי המדינה והאזרחים הערבים בשנים 2000 – 2008

בשנת 2004, שנה לאחר פרסום דו"ח ועדת אור וארבע שנים לאחר האירועים עצמם, אמר יו"ר הוועדה, שופט בית המשפט העליון בדימוס, תאודור אור, כי האירועים באוקטובר 2000 היוו "תמרור אזהרה לגבי העלול לקרות [...] הם גם גרמו [...] להבנה, שאם לא ייעשה לשינוי המצב, צפויים עימותים נוספים אשר אין לצפות את תוצאותיהם. על רקע ההבנה לאן

דברים עלולים להגיע נוצר חלון הזדמנויות לחולל מפנה ביחסים שבין המדינה והרוב היהודי לבין המיעוט הערבי [...] ייתכן מאוד שחלון הזדמנויות זה ילך וייצר או ייעלם " (אור 2004 : 10). השופט דיבר על "הסכנות הרובצות לפתחנו" ועל כך שכתובת הפורענות "עדיין על הקיר" (אור 2004 : 31).

נוכח יכולת המשילות העצומה של הממסד הישראלי ויכולתו להחליט על ביצועם של תהליכים מורכבים, גדולי היקף ו לא תמיד קונצנזואליים, ברור כי האחריות המרכזית לקרוא "את הכתובת שעל הקיר" ולהוביל את החברה הישראלית למסלול שימנע את "הסכנות הרובצות לפתחנו", רובצת על כתפי הממסד בכלל והממשלה בפרט. גופים אזרחיים יכולים לסייע אך לא להביא את המפנה במדיניות הממלכתית. והנה, למרות כל האזהרות מתברר, על פי מה שיתואר להלן, כי הממסד לא שינה את דרכיו ולא שינה את מדיניותו, זאת למרות ש"הכתובת" הורדה מהקיר והונחה על שולחן מקבלי החלטות.

כמו השופט אור, כך גם פרופ' סמי סמוחה, המופקד על הפרסום השנתי ששמו: מדד יחסי יהודים – ערבים בישראל, מטיל את האחריות על הממשלה. בדו"ח המדד לשנת 2006 הוא קבע כי "יישוב השאלה הפלסטינית ושינוי במדיניות הממשלה כלפי המיעוט הערבי עשויים לשפר בהרבה את יחסי ערבים - יהודים" (סמוחה 2006 : 17 – 19). באותו דו"ח מדווח פרופ' סמוחה כי בין 60% ל-80% מהערבים והיהודים נמצאים במצב של ניכור הדדי אלה מאלה. בדו"ח משנת 2007 כתב סמוחה כי מעל למחצית, בשני הצדדים, מאמינים כי היחסים יורעו בעתיד, בין 62% ל-83% מהיהודים חוששים כי הערבים יחוללו מרי אזרחי או שהם יסייעו לאויב ואחוז זהה בקרב הערבים חושש מפני פגיעות קשות כמו אלימות מצד המדינה ומטרנספר (סמוחה 2007 : 44).

בשנים שלאחר אירועי אוקטובר 2000 גבר חשש הערבים מטרנספר, מכיוון שבאותן שנים ועל רקע פיגועי הטרור הרצחניים בערי ישראל שנעשו על ידי פלסטינים מהשטחים הכבושים, אשר נעזרו לעיתים בערבים ישראלים (סופר ושל 2004 : 28), עלו לקדמת השיח הישראלי הצעות שונות, אודות אמצעים שיש לנקוט כדי לשמור על היותם של היהודים רוב באוכלוסיית ישראל. אחד האמצעים שזכו לפופולאריות לא מעטה היה להעביר למדינה או לאוטונומיה הפלסטינית, אם תקום כזו בגדה המערבית, ובמסגרת של "חילופי שטחים", גם את אזור "המשולש" הנושק לקו הירוק ושמאכלס ברובו בערבים ישראלים. אומנם לא מדובר על טרנספר קלאסי אלא על הזזת גבולה המזרחי של ישראל מערבה, אך הערבים בישראל מגדירים זאת כשליטת אזרחותם וכטרנספר מהמדינה. הצעות ברורות שכאלה, שביצוען הותנה (על ידי המציעים עצמם) בהסכמה פלסטינית וערבית ישראלית, הוצעו, בשנים האחרונות לא רק על ידי פוליטיקאים ממפלגות ימין קיצוניות. רעיון הוצאת הערבים מהאזרחות הישראלית ומהמדינה היהודית, זכה ללגיטימציה ציבורית רחבה, במרבית גווי

הקשת הפוליטית. תמיכה זו זכתה למשענת נוספת מ בכירים באקדמיה וביניהם היסטוריונים כמו פרופ' רפי ישראלי, שמציע טרנספר מרצון לכל הפלסטינים "בארץ ישראל המערבית" (ישראלי 2002 : 217 – 219), גיאוגרפים כמו פרופ' גדעון ביגר ופרופ' ארנון סופר, דמוגרפים כמו פרופ' סרגיו דה-לה פרגולה, משפטנים כמו פרופ' רות גביזון, פילוסופים כמו פרופ' אסא כשר, אנשי מדע המדינה כמו פרופ' יחזקאל דרור ופרופ' עוזי ארד. פוליטיקאים הנחשבים למתונים כמו גדעון סער, אריאל שרון (שהתכחש לדבריו), עוזי לנדאו, אפרים סנה (שהתכחש לדבריו), ישראל חסון, אהוד ברק ואף הנרי קיסינג'ר, הביעו גם הם, בצורה זו או אחרת, תמיכה בכך (אריאלי ושוורץ 2006 : 26 – 39). הסקר "מדד השלום של מרכז תמי שטינמץ" משנת 2005, וגם "מדד הדמוקרטיה הישראלית 2004" מצאו כי כמחצית מהציבור היהודי בישראל מעודדת את תוכנית חילופי השטחים. הסקר של מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים משנת 2002 מצא כי 31% מאזרחי ישראל היהודים תומכים בטרנספר של "ערביי ישראל". 60% תומכים בהגירתם של הערבים אל מחוץ לישראל (אריאלי ושוורץ 2006 : 36).

בניגוד לרשימת האישים שלעיל אשר מתנים את חילופי השטחים בהסכמה פלסטינית וערבית, ניתן לציין את חברי הכנסת (ובחלקם השרים) צבי הנדל, אפי איתם, גדעון עזרא ובעיקר את אביגדור ליברמן, שלא מחפשים הסכמה אלא מציעים פעולות חד צדדיות, לא רק לחילופי שטחים אלא גם לטרנספר של ממש ולא רק מאזור "המשולש" (אריאלי ושוורץ 2006 : 37, 38 ; מרכז מסאווא 2008 : 38 – 49).

למעשה אין הבדל בין המציעים חילופי שטחים מרצון לבין אלה שמציעים טרנספר בכוח. שתי הקבוצות מביעות סלידה מעצם קיומם של ערבים בישראל ואת ראיית פתרון חילופי הריבונות או הטרנספר כפיתרון המועדף. דווקא האקדמאים והפוליטיקאים שמחפשים "הסכמה" הם אלה שנתנו לפתרון זה לגיטימיות אידיאולוגית ואקדמית.

בעיצומו של הוויכוח הציבורי אודות חילופי השטחים או הטרנספר התפרסמה כותרת ראשית בעיתון מעריב, בתאריך 13.3.2007 שקבעה: "ראש השב"כ: הקצנה מסוכנת של ערביי ישראל" וכתוספת לכותרת נכתב: "עליה בהזדהות של האזרחים הערבים עם איראן וגופי טרור". אין ספק כי כותרת כזו, המלווה בכתבות נוספות בעלות טון אנטי ערבי (וראה על כך בהמשך) מעניקות רוח גבית לתומכי הטרנספר.

מי שמחפש חוט מקשר בין רעיון חילופי השטחים והכרזות השב"כ לבין גילויים מעשיים של גזענות אנטי ערבית בישראל יכול למצוא אותה בפרסום דו"ח הגזענות 2008 שפורסם על ידי עמותת מוסאווא (מרכז מסאווא, 2008). בדו"ח מתוארת שורה ארוכה של תופע ות ואירועים בישראל, המסווגים כגזענות. (אודות המושג "גזענות" בכלל וגזענות בישראל בפרט ניתן

לקרוא אצל: יהודה שנהב ויוסי יונה (עורכים). תשס"ח. גזענות בישראל. תל אביב וירושלים: מכון ון ליר בירושלים, הוצאת הקיבוץ המאוחד).

הדו"ח מתייחס לשנים 2001 – 2008 וקובע, בפרק אודות ממצאיו העיקריים, כי בתקופה הנסקרת התרחשו 154 אירועי גזענות נגד ערבים ועוד 14 אירועי גזענות נגד יהודים, בעיקר אתיופים. 154 גילויי הגזענות נגד הערבים מחולקים לסוגים שונים ובראשם 33 מקרי הריגה של אזרחים ערבים בידי כוחות הביטחון ועוד 8 בידי אזרחים יהודים. הדו"ח מתאר גם 42 הצהרות גזעניות של חברי כנסת, מרצים באוניברסיטה, רבנים ואישי ציבור שונים כלפי ערבים.

הדו"ח מתאר גם שורה ארוכה של פגיעות בחברי הכנסת הערבים, לרבות קריאה של חברי כנסת יהודיים לגרשם מהכנסת, לשלול את אזרחותם, לכלוא אותם ואף להוציא את "משתפי הפעולה" שביניהם להורג ובראשם את ח"כ עזמי בישראל.

בכל הקשור לתקציב המדינה המועבר לאזרחים הערבים מצטיירת בשנים 2000 ועד שנת 2009, על פי דוח של אמין פארס מעמותת מסאוא ודוחות סיכוי, הנשענים על פרסומי המדינה, תמונה עקבית של המשך האפליה, הנצחת הפערים ולעיתים אף הגדלתם (פארס, 2008 ודוחות עמותת סיכוי, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009).

בנוסף לאפליה התקציבית מדווחת עמותת עדאלה, בעקביות על המשך האפליה הממסדית והפגיעה המכוונת באזרחים הערבים בתחומים רבים כמו: חוק האזרחות המתעדכן מפעם לפעם, חוקי קרקע, חלוקה לאזורי עדיפות לאומית, העדפת משוחררי צה"ל בתחומים רבים, אפליה בחינוך, רדיפת מנהיגי ציבור ערביים, השמדת יבולים של הבדואים ועוד. (את הדוחות החודשיים של עדאלה ניתן לראות באתר: <http://www.adalah.org/newsletter/heb>).

הדרת הערבים ואפלייתם מתקיימת גם בכל ערוצי התקשורת העבריים. הם הוזכרו רק ב-0.6% מהאייטמים ברדיו, 0.7% בטלוויזיה, 0.75% בעיתונות הכתובה וב-3% בערוצי החדשות באינטרנט. אזכורם, אם התרחש, נעשה בדרך כלל, בהקשר של היותם "איום בטחוני", זאת ביותר ממחצית מהמקרים באינטרנט, בטלוויזיה וברדיו וב-40% מהמקרים בעיתונות הכתובה. (ראה באתר: אג'נדה – מרכז ישראלי לאסטרטגיה תקשורתית, <http://www.agenda.org.il>)

תאור מקורי מאוד של מדיניותה של ישראל כלפי הערבים ניתן למצוא בפרסומיו הייחודיים של ארנון סופר (ועוזריו האקדמיים), העומד בראש "קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה" באוניברסיטת חיפה. על פי הצהרותיו יש לסופר השפעה רבה על מקבלי ההחלטות הפוליטיות בישראל. כמו כן הוא מועסק רבות כמרצה מבוקש במכללות הצבאיות השונות בישראל. (בחודש מרץ 2009 משהזמנתו להרצאה הוא סירב וכתב לי "אני עמוס לעייפה במערכת הביטחון יותר מאי פעם").

סופר מביא נתונים רבים המתארים את מדיניות ההפקרה של ישראל. אלא שניסוחיו של סופר מציגים לבסוף, במעטה אקדמי מכובד ובאמצעות מלל אנטי ערבי, את האזרחים הערבים כסכנה הקיומית הגדולה ביותר למדינת ישראל.

סיכום הפרסום ששמו ישראל בין העולם המפותח לעולם המתפתח שיצא בקתדרת חייקין, מכיל 33 שורות. 12 מהן נכתבו על הערבים הישראלים המהווים, לדעת הכותבים, את הגורם המרכזי המאיים להפוך את ישראל למדינת עולם שלישי (ביסטרוב 2007 (א): 42 – 43). בפרסום אחר מ אותו בית מדרש נקבע כי פלסטינים מהגדמ "ע ועזה, שהשתקעו בישראל, במסגרת פרוייקט "איחוד משפחות" מחזקים את תהליכי הפלסטיניזציה של הערבים הישראלים וכי הם עלולים "להביא לפיגועים רבים ולדמורליזציה חריפה בקרב הציבור הערבי ישראלי במהלך העשור או עשרים השנה הקרובות" (סופר ושלו 2004 : 28 – 30).

בפרסום משנת 2007 מתאר פרופ' ארנון סופר את הבדואים בנגב כאיום אסטרטגי על מדינת ישראל ואת היות הערבים הישראלים כולם "טבעת החנק של ערביי ארץ ישראל על מרחב תל אביב, מפסוטה בצפון דרך גליל- שומרון-ירושלים-הר חברון-מרחב הבדואים אל הרצועה [עזה] ואם תימשך המגמה [של הריבוי הטבעי של הבדואים בעיקר] תל אביב תהפוך למצדה" (ביסטרוב וסופר 2007 (ב): 33). סופר מתאר שתי חלופות לעתיד. אחת של נסיגות טריטוריאליות של המדינה מאזורים נרחבים בנגב ובגליל, דבר אשר "יעורר את יצר החיים היהודי ויביא לתגובות-נגד אלימות". חלופה נוספת מתוארת בצורה הבאה: "טבעת החנק תתהדק סביב מדינת תל אביב עד לקריסתה. ערביי ישראל יהיו חלק אינטגרלי מהמאבק הערבי הכולל נגד ישראל. חיל האוויר עם הכוחות האדירים שלו ויתר יחידות צה"ל יהיו בלתי רלוונטיים לתהליכים שתיארנו" (ביסטרוב וסופר 2007 (ב): 38).

כל הדברים שתוארו עד כה מעידים בצורה חד משמעית על המשך מדיניות האפליה והקיפוח של האזרחים הערבים בישראל, על הסלמה בשיח הציבורי, העיתונאי, הפוליטי והאקדמי נגדם, על הלגיטימיות שהוענקה לרעיון הטרנספר ועל המתח והסלידה ההדדית, שהולכים וגדלים בקרב היהודים והערבים. מסתבר אפוא כי בשנים 2000 – 2009 הממסד הישראלי לא עשה כל פעולה על מנת לנצל את חלון ההזדמנויות עליו דיבר השופט אור.

מי שהפיק מהחרפת יחסי יהודים ערבים את ההון הפוליטי הגדול מכולם, הוא חבר הכנסת אביגדור ליברמן, אשר עמד בבחירות ש נערכו בחודש פברואר 2009 בראש מפלגת "ישראל ביתנו". במסע הבחירות של מפלגתו הוא טבע, כנגד האזרחים הערבים, את סיסמת הבחירות "בלי נאמנות אין אזרחות" והצליח לגרוף, באמצעותה, רבבות בוחרים שהפכו את מפלגתו לשלישית בגודלה בכנסת ואתו לשר החוץ.

מעבר לשאלה המוסרית ולהשפעה ארוכת הטווח של המצב שתואר לעיל על האזרחים היהודים ועל "הדמוקרטיה הישראלית", השאלה היא האם המנהיגות הציבורית של האזרחים

הערבים עלולה להביא לבסוף גם למרי אזרחי של 1.2 מיליון ערבים נגד הממסד הישראלי ואולי אף נגד הרוב היהודי? על שאלה זו אנסה לענות בפסקה הבאה.

במהלך חודשים ספורים בסוף שנת 2006 וראשית 2007 פרסמו ארבעה ארגונים ציבוריים ערביים מובילים ארבעה מסמכים שונים שזכו לכותרת המאחדת "מסמכי החזון" ובהם הם מתארים את חזונם לעתיד של הערבים בישראל ולמעשה את חזונם לעתיד הארץ והמדינה (אוסצקי לזר וכבהא 2008). המסמכים לא שוללים את קיום היהודים בארץ ואף לא את קיומם כיישות פוליטית קולקטיבית, אבל אף אחד מהם לא מקבל את הגדרת מדינת ישראל כמדינה יהודית וכולם מציעים את שינוי הגדרת המדינה ואופי המשטר בה. נראה כי מטרת הארגונים הערביים בפרסום המסמכים הייתה לעצור את המצב שנתפס כמתדרדר והולך ועלול לגלוש למרי אזרחי, ולהציע לציבור היהודי ולממסד הישראלי, להתחיל בדיון ציבורי מעמיק אודות המדינה ואופייה. אך ההצעה לא התקבלה ודובריה המרכזיים של הציבוריות בישראל, לרבות אלה שקולם בנושא היהודי ערבי נחשב למתון, דחו את המסמכים והגיבו "בתגובות של בהלה ומתקפת נגד" (אוסצקי-לזר וכבהא 2008 : 6). אם לשפוט על פי אלפי התגובות באתרי האינטרנט (טוקבקים) הרי שתוכן המסמכים נחשב על ידי רוב רובו של הציבור היהודי לחתרני, לאנטי ישראלי ואף למצדיק את הגישה הממסדית הנוקשה כלפי האזרחים הערבים ואת רעיונות הטרנספר.

סמי סמוחה, חתן פרס ישראל לסוציולוגיה, קובע מזה מספר שנים ובעקביות כי למרות הניכור ההדדי, הרי שיחסי יהודים וערבים בישראל "לא נמצאים במסלול התנגשות אלימה ובלתי נמנעת" (סמוחה 2005 : 80 ; סמוחה 2007 : 45). אלא שהמשך מדיניות ההפקרה, האפליה הממסדית וההסלמה באווירה הציבורית לא מבטיחים שתקוותו – חזונו של סמוחה, אכן יתממשו. אירועי אוקטובר 2007 בפקיעין, בהם שוב התנגשו כוחות הביטחון עם אוכלוסיה ערבית – דרוזית ואירועי אוקטובר 2008, ביום הכיפורים בעכו, במהלך התנגשו קבוצות בריונים משתי הקבוצות, לא גבו אומנם קורבנות בנפש, אך אפשר והם מראים שפוטנציאל ההתפוצצות האלימה, הנובע ממדיניות ההפקרה הממסדית, אכן קיים ושהשאלה היא רק מה יהיה הגפרור שיפוצץ את חבית חומר הנפץ.

בחירת הממסד באלטרנטיבת ההפקרה המושגת

בתאריך 9.8.2008 מת המשורר הלאומי הפלסטיני מחמוד דרוויש. ועדת החינוך של ועדת המעקב העליונה של הערבים בישראל החליטה לשלב בתוכנית הלימודים בבתי הספר הערביים, כתוכן קבוע, את שיריו של המשורר המנוח. יצוין כי בישראל, כחלק ממערך **ההשגחה** על הערבים, אין מערכת חינוך ערבית עצמאית. בניגוד קיצוני למערכת החינוך ליהודים, **מפקירה** מערכת החינוך הממלכתית את התלמידים הערבים ואת מוריהם לתהליך

חינוכי שנעדר כל סמלים ותכנים לאומיים ערביים פלסטינים והיא כופה עליהם תכנים אחרים . מילוי חלל זה , על ידי הכנסת שיריו של המשורר הפלסטיני נתפס על ידי חלק ממעצבי המדיניות בישראל **כגלישה להפקרות**. ואומנם, השרה לימור לבנת, מי שכיהנה שנים ארוכות כשרת החינוך, וכיום (2009) כשרת התרבות והספורט קראה לממשלת ישראל להגביר את מערך ההשגחה על הערבים ולא לאפשר זאת. ("מבט" חדשות הערוץ הראשון של הטלוויזיה הישראלית, מהדורת 4.9.2008).

זאת היא רק דוגמא , מתחום החינוך , למדיניות הממסד הישראלי אשר באמצעות ההדרה והאפליה הוא מפקיר את האזרחים הערבים ובאמצעות פיקוח והשגחה הוא מנסה למנוע את התדרדרותה של אותה הפקרה ממסדית למה שנתפס בעיניו כהפקרות אזרחית.

יש להדגיש כי מדינה מערבית - ריכוזית כישראל , אינה מפקירה שום תחום במדיניותה . **לא מדובר במחדל או אי עשייה , אלא בבחירה , מתוך מספר אלטרנטיבות , באלטרנטיבת מדיניות ההפקרה המושגחת** . כפי שתואר כאן , השלטון הישראלי ער ויודע כל העת מהי מדיניותו כלפי האזרחים הערבים ובעיקר : מהן הסכנות שמדיניות זו עלולה להביא עימה . לעיתים ועל פי סדרי העדיפויות שלה , נוקטת המדינה במדיניות של "שב ואל תעשה" , מתוך תקווה כי היא תוכל להשגיח על ההפקרות שתיוולד מתוך ההפקרה ולמנוע את נזקה .

כדוגמאות נוספות להפקרה מושגחת יכולים לשמש ארבעת התחומים הבאים (ראה גם : רבינוביץ', גאנם ויפתחאל 2000).

אבטלה. במשך עשרות שנים ידוע כי האבטלה ביישובים הערביים, לרבות בקרב האקדמאים הערבים, גבוהה הרבה יותר מאשר בקרב היהודיים. לעובדה זו מספר סיבות הנובעות כולן ממדיניות עקבית, שיטתית והכרתית של הממסד שתקצר היריעה שכאן מל תארה (ראה על כך למשל בדוחות עמותת סיכוי ואצל חיידר וגרא תשס"ו).

תשתיות. מדיניות הפקעת קרקעות ואפליה תקציבית עקבית מצד הממסד הישראלי יחד עם התפתחות משובשת ואיטית במיוחד של תהליך הקמת רשויות מוניציפאליות ערביות הביא למצב ירוד במיוחד בכל הקשור לתשתיות הבסיסיות ביישובים הערביים . מדובר בכבישי גישה, כבישים פנימיים, מדרכות, רשתות מים, חשמל, טלפון וביוב, מבני ציבור, תחבורה ציבורית, פינוי אשפה ועוד . התוצאה של מדיניות זו היא תנאי חיים ירודים , צפיפות קשה, היעדר אזורים ירוקים, תברואה לקויה, תוחלת חיים נמוכה יותר, תאונות דרכים קטלניות בתוך הכפרים וחוסר יכולת לפתח אזורי מסחר ותעסוקה . יתרה מכך, היעדר התכנון ומיעוט הקרקעות גורם לבניה בלתי חוקית, הריסת בתים או חיים מתמידים בצל פחד ההריסה (דו"ח עמותת סיכוי 2006).

מערכת החינוך. דו"ח הוועדה הפרלמנטרית לבדיקת העוני בישראל קבע ב-2002, כי "בנושא תקציב החינוך נמצאה אפליה מובנית של המגזר הערבי". (ראה סעיף 5.2.3 בדוח <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/gap15-4.htm#5>)

דו"ח סיכוי משנת 2006 קבע: "קיפוחה של האוכלוסיה הערבית בתחום החינוך מוכר כיום כעובדה מוכחת המוצאת את ביטויה בדו"ח דוברת, בפסיקות בג"ץ, בוועדות הכנסת ובהתבטאויותיהם של ראשי מערכת החינוך " (דו"ח עמותת סיכוי 2006 : 43 – 49 ; אבו עסבה, תשס"ן). על האפליה בתחום החינוך לזהות לאומית, שכבר הוזכרה לעיל ראה גם אצל ג'מאל, 2005.

בדואים בנגב. הגילוי הבולט והקשה ביותר של מדיניות ההפקרה הממסדית המלווה בפיקוח הדוק הוא מדיניותה כלפי הבדואים בנגב. כמחצית מאוכלוסיית הבדואים בנגב, כ-70,000 נפש, חיה ביישובים שמדינת ישראל לא מכירה בהם. מדובר באוכלוסיה הענייה ביותר בישראל ועם רמת האבטלה הגבוהה ביותר. כבר הוזכר כאן כי פרופ' ארנון סופר מכנה את הבדואים בנגב "איום אסטרטגי" וכחוליה גיאוגרפית המשלימה את "טבעת החנק" הערבית על תל אביב. ההפקרה הקיצונית וההשגחה הממסדית המיוחדת על הבדואים, באמצעות ארגונים כמו "הסיירת הירוקה" ו"מנהלת הבדווים", הביאו לכך שמדובר גם באוכלוסיה שבה רמת העבריינות לסוגיה גבוהה במיוחד, עד כי עיתון "הארץ", במוסף מיוחד, שדן באזרחים הערבים בישראל, פרסם ב-2004 מאמר שכותרתו: "האינתיפאדה הבדווית בדרך, השאלה היא רק מתי". בכותרת המשנה שלו נכתב: "כל גורמי הביטחון מסכימים: התקוממות בדווית צפויה בצפון הנגב" (ברזילי 2004). (וראה עוד בפרקה של יעלה לבנת בקובץ זה).

הנה כי כן, ההפקרה, כלומר: מדיניות ההדרה, האפליה, ההזנחה והעוני הנובע מהם עלולים להוביל להפקרות, כלומר: עבריינות, אלימות ואף מרי אזרחי שקט (בנייה לא חוקית, אי תשלום מסים, השתלטות על קרקע) או אף מרי אזרחי אליים. קובעי המדיניות יודעים כל הזמן על המתרחש בשטח ולא משנים את פני המציאות, כי **מדובר בתוצאה הרצויה של המדיניות שנבחרת, באופן מודע ומושכל, מזה 61 שנה ברציפות.** באמצעות ההשגחה מצליחות רשויות השלטון (משטרה, בתי משפט, שב"כ, סיירת ירוקה, משת"פים, "ועצים" ורשויות ממסדיות אחרות) עד כה ובדרך כלל, לשלוט ברמת העבריינות, האלימות והמרי. בנוסף, מנהיגים המציבים אתגר של ממש "לסדר הקיים" (מנהיג מפלגת בל"ד עזמי בשארה, ושיח' ראד צלאח, ראש הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית) נרדפים, נכלאים לתקופות שונות ונעלמים לבסוף (או כמעט ונעלמים) מהזירה. וכאשר ההשגחה כושלת – מגיב השלטון באלימות יתרה.

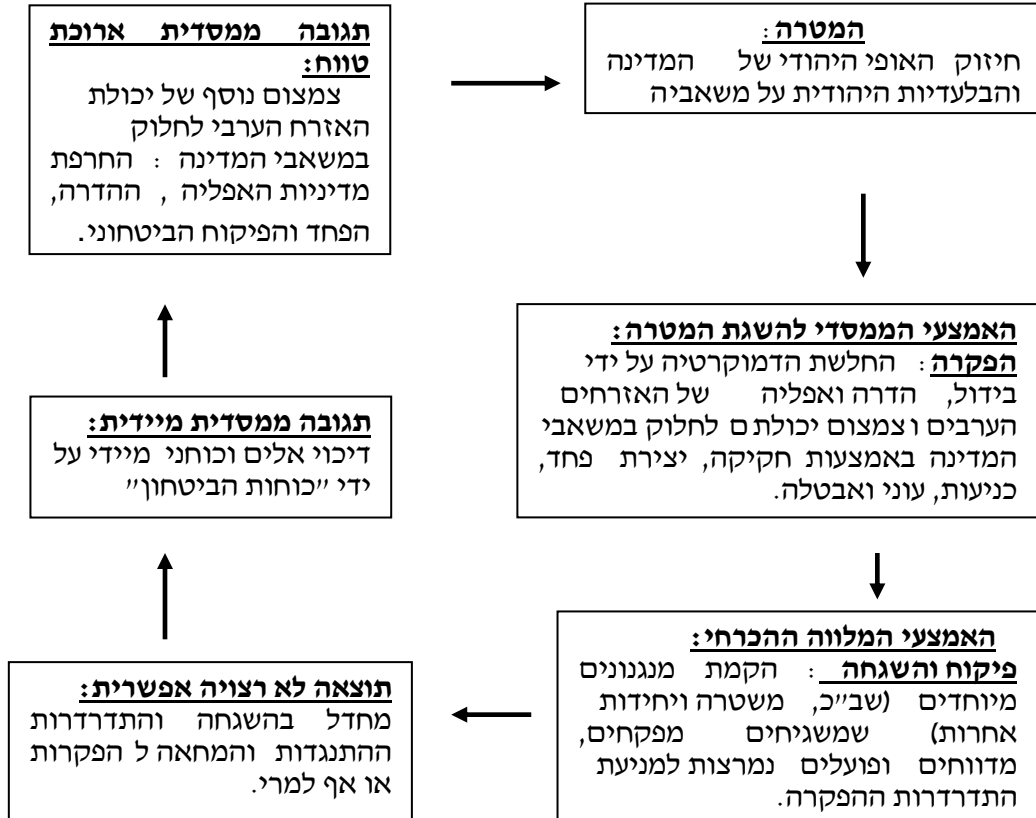
דו"ח ועדת אור קבע כי הממסד הישראלי מודע לזעם ההולך ומצטבר בקרב הערבים בישראל, נגד הממסד אשר מפלה ומדיר אותו. ואומנם, היקף הידע אשר הולך וגדל כל העת אודות תוצאות מדיניות הממסד הוא אדיר ורב והוא מונח על שולחנם של קובעי המדיניות. לא מדובר רק "בכתובת (וירטואלית) על הקיר" אלא במסמכים של ממש המונחים על שולחן מקבלי ההחלטות. מסמכים אלה הם כל הדוחות והמסמכים שצוטטו בעבודה זו ודוחות רבים נוספים שנכתבו על ידי רשויות השלטון עצמן ושנגישים לכל אזרח. לאלה יש להוסיף גם את הדוחות הסודיים המונחים, חדשות לבקרים, על שולחן מקבלי ההחלטות.

מדוע אפוא, למרות שפע המידע הקיים, ולמרות ההסלמה וההקצנה של השנים האחרונות, בוחר השלטון, לדורותיו ולמפלגותיו, בעקביות וכל פעם מחדש, באלטרנטיבה המסוכנת של מדיניות ההפקרה המושגחת ובאלימות המתלווה אליה? מדוע השלטון לא בוחר באלטרנטיבת השוויון האזרחי?

התשובה מונחת בשדה התפיסות האידיאולוגיות ובעובדת היותה של ישראל, כתוצאה מאותה אידיאולוגיה, מדינה יהודית אתנוקרטית, שלא יכולה ולא רוצה לשנות את אופייה. השלטון, אשר מייצג, באמצעות הבחירות הדמוקרטיות, את העם, ממשיך לוותר על המכנה המשותף האזרחי הישראלי ולהעדיף את המכנה המשותף הבדלני הציוני או היהודי, כפי שהתעצב ב-130 השנים האחרונות, הגם שהוא הביא ומביא לשפיכות דמים ולרמיסת זכויות האדם והאזרח. יתרה מכך, נבחר העם היהודי בישראל וכנראה שגם רוב העם היהודי עצמו, עדיין חוששים שהסרת החסמים, ביטול ההפקרה והאפליה והמעבר להפיכת האזרחות הישראלית לכלי שוויוני בידי כל האזרחים למיצוי יכולותיהם הקולקטיביות והאישיות במרחב הישראלי, יבואו על חשבון צביונה היהודי או הציוני של המדינה או על חשבון משאביה שאמורים לשרת את היהודים בלבד. כדי למנוע מצב שכזה בוחר השלטון להחריף את צעדי ההשגחה והפיקוח ולהפעיל, במידת הצורך ועל פי שיקול דעתו, אלימות גוברת והולכת, כדי לדכא את התהליך ההגיוני והצפוי של התדרדרות ההפקרה להפקרות. במלים אחרות: אלטרנטיבת מדיניות ההפקרה המושגחת נבחרת כל יום מחדש מכיוון ש תמונת העולם של קובעי המדיניות היא שבין ערכי האזרחות הישראלית הדמוקרטית השוויונית לבין ערכי יהודיותה וציוניותה של המדינה מתקיים משחק סכום אפס. במשחק זה, המתקיים בעיקר במוחותיהם של קובעי המדיניות, יש לנקוט בכל האמצעים, וגם חריפים ביותר, כדי שהמדינה היהודית תגבר על המדינה הדמוקרטית.

התרשים שלהלן מדגים, בצורה גראפית את התיזה המוצעת בפרק.

צופן מדיניות הממסד הישראלי כלפי אזרחי המדינה הערבים



ביבליוגרפיה

- אוחנה, יובל (ארנון). 2008. חרב מבית. תל אביב: הדר – הוצאת ספרים ומרכז משה דיין – אוניברסיטת תל אביב.
- אוסצקי, לזר, שרה, מוסטפא כבהא (עורכים). 2008. ירושלים: בין חזון למציאות : מסמכי החזון של הערבים בישראל 2006 – 2007. הפורום להסכמה אזרחית.
- אור, תאודור. 2004. שנה לדין וחשבון של ועדת החקירה הממלכתית לחקר אירועי אוקטובר 2000. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, תוכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי ערבי.
- אריאלי, שאול, דובי שוורץ. 2006. עוון ואיוולת, על ההצעות להעביר יישובים ערביים מישראל לפלסטין. תל אביב: מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות.
- בארי, אליעזר. 1985. ראשית הסכסוך ישראל – ערב. תל אביב: ספרית פועלים.
- בויםל, יאיר. 2007. צל כחול לבן – מדיניות הממסד הישראלי ופעולותיו בקרב האזרחים הערבים, השנים המעצבות: 1958 – 1968. חיפה: הוצאת פרדס.
- בויםל, יאיר. 2006. "עקרונות מדיניות האפליה כלפי הערבים בישראל, 1948 – 1968", בתוך: עיונים בתקומת ישראל, כרך 16, עמודים 391 – 423. באר שבע: מכון בן גוריון, אוניברסיטת בן גוריון.
- בויםל, יאיר. תשס"ט. "שעבוד הכלכלה הערבית לטובת המגזר היהודי בישראל 1967-1958", בתוך: המזרח החדש, כרך מ"ח, עמודים 101 – 129. ירושלים: האגודה הישראלית ללימודי המזרח התיכון והאסלאם.
- ביסטרוב, יבגניה. 2007 (א). ישראל בין העולם המפותח לעולם המתפתח. חיפה: קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה.
- ביסטרוב, יבגניה, ארנון סופר. 2007 (ב). ישראל 2007 - 2020 על דמוגרפיה וצפיפות, חיפה: קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה.
- ברזילי, אמנון. 25.5.2004. "האינתיפאדה הבדווית בדרך", בתוך: תמונות ערביות. (מוסף מיוחד). תל אביב: הוצאת שוקן, עיתון הארץ.
- גורני, יוסף. 1979. "ארבע גישות בראשית אל הבעיה הערבית", בתוך: יחיעם פדן, (עורך), החלום והגשמתו, הגות ומעש בציונות. תל אביב: משרד הביטחון – ההוצאה לאור.

דוחות עמותת סיכוי, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007, 2008, 2009. חיפה וירושלים: סיכוי – העמותה לקידום שוויון אזרחי.

הלר, א., 2002. דוח ועדת החקירה הפרלמנטארית לנושא הפערים החברתיים בישראל בראשות חבר הכנסת רן כהן: דוח וסקירה על התפתחות הפערים החברתיים בישראל בעשרים השנים האחרונות, ירושלים: הכנסת, מרכז מחקר ומידע.

יפתחאל, אורן, אלכסנדר קדר. 2003. "על עוצמה ואדמה: משטר המקרקעין הישראלי", בתוך: יהודה שנהב (עורך), מרחב, אדמה, בית. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

ישראלי, רפי. 2002. הערבים בישראל: הלנו אם לצרינו. ירושלים: הוצאת מרכז אריאל למחקרי מדיניות.

כהן הלל. 2004. צבא הצללים: משת"פים פלסטיניים בשרות הציונות. ירושלים: הוצאת עברית.

כהן, הלל. 2006. ערבים טובים. ירושלים: הוצאת עברית.

מרכז מסאוא, 2008. דו"ח הגזענות 2008, חיפה: מרכז מסאוא.

סוויד, חנא, חורי רג'א. 2007. אודות המצב החברתי כלכלי של המיעוט הערבי בישראל, עילבון: המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי. <http://www.ac-ap.org/files/madadeem-hibratiyeem-kalkaleem.pdf>.

סופר, ארנון, גיל שלו. 2004. מימושה בפועל של 'תביעת השיבה' הפלסטינית. חיפה: קתדרה חייקין לגאואסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה.

סמוחה, סמי. 2005. מדד יחסי ערבים יהודים בישראל 2004, חיפה: המרכז היהודי-ערבי, אוניברסיטת חיפה.

סמוחה, סמי. 2006. מדד יחסי ערבים יהודים בישראל 2006. חיפה: המרכז היהודי-ערבי באוניברסיטת חיפה. כנס חיפה לאחריות חברתית.

סמוחה, סמי. 2007. מדד יחסי ערבים יהודים בישראל 2007. חיפה: כנס חיפה לאחריות חברתית, 2007.

פארס, אמין. 2008. חלקם של האזרחים הערבים בתקציב המדינה לשנת 2008, מרכז מסאוא.

פורת, יהושע. 1978. ממהומות למרידה, התנועה הלאומית הערבית פלסטינית, 1929 – 1939. תל אביב: עם עובד.

רבינוביץ', דני, אסעד גאנם, אורן יפתחאל, (עורכים). 2000. אחרי השבר: כיוונים חדשים למדיניות הממשלה כלפי הערבים בישראל, דו"ח חרום מאת צוות חוקרים, מוגש לראש ממשלת ישראל, נובמבר 2000. הדו"ח הודפס בסיוע שתי "ל: שרותי תמיכה וייעוץ לגופים לשינוי חברתי.

רוזנפלד, הנרי. תשמ"ג. "המצב המעמדי של המיעוט הלאומי הערבי בישראל" בתוך: חידר עזיז, הנרי רוזנפלד וראובן כהנא (עורכים), החברה הערבית בישראל: מקראה. ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים.

שמעוני, גדעון. תשס"ג. האידיאולוגיה הציונית. ירושלים: הוצאת מאגנס.